

Pääkirjoitus

Luova tuho vai tuhottu luovuus

Joseph Schumpeterin nimeen yhdistetään väite, että talouden laskukaudella tai lamalla on sama vaikutus kun kuppauksella: se puhdistaa talouden huonoista yrityksistä ja jättää jäljelle vain parhaimmat. Näin lama itse pitäisi sisällään nousun avaimet. Suomessa tämä puhdistautumisriitti on nostettu politiikan perusteeksi. Tavan takaa kuulemme väitteitä, että tuotanto julkisella tai suljetulla sektorilla on tuottamatonta työtä, että lomarahat ja työttömyysvakuutusmaksut ovat palkkiota tekemättömästä ja siis tuottamattomasta työstä.

Suomalaisen politiikan käytäntö lyö kuitenkin asetettuja päämääriä korville. Toistuvien devalvaatioiden politiikka on politiikkaa, joka pelastaa heikoimmat vientiyritykset ja erityisesti ne (kuten metsäteollisuus), jotka ovat omilla toimillaan aiheuttaneet oman tilansa. Näiden yritysten johtajat tietävät, että devalvaatiot takaavat omistajille varman tuoton, joten heidän itsensä ei tarvitse panostaa yrityksiin täysipainoisesti. Tämä näkyy talouden tehottomuutena. Oheisessa kuviossa on esitetty eräästä kansainvälisestä tehokkuusvertailusta¹ tehottomuuden kasvun indeksi vuosilta 1973-1985 ja asetettu se vastakkain kyseisen maan valuutan devalvoitumisen kanssa. Havaitaan, että devalvoituminen ja tehottomuuden kasvu liittyvät

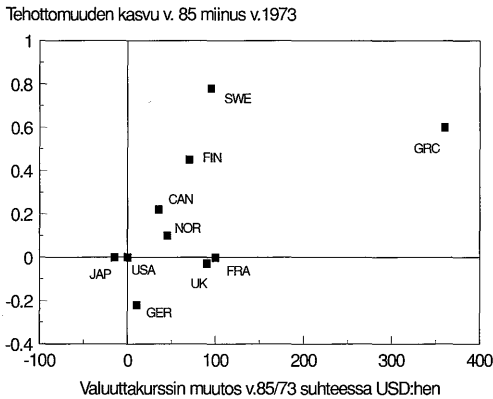
selkeästi toisiinsa. Tulkinnessa ei ole väliä, kumpi oli ensin, muna vai kana: devalvoituminen ja tehottomuuden kasvu ovat osia samassa ikiliikkujassa.

Markkinataloudessa tulisi ymmärtää, että politiikka vaikuttaa kannustimiin. Siksi on vähintään omituista, että teollisuuden taholta annetaan ymmärtää muun tuotannon olevan tuottamatonta. Sille annetun huomattavan devalvaatiotukimuurin takaa, joka on osittain syyppää koko talouden lamaan, tällaisten väitteiden esittäminen on kohtuutonta. Teollisuudelta olisi hyvä kuulla selitys, miksi se ei ole vastustanut valtion osallistumista Rauman sellutehdas-hankkeseen. Valtion osallistuminen olisi perusteltu, jos hankkeesta saataisiin muuta kuin puhtaasti yksityistaloudellista etua; mitään tällaista siitä ei kuitenkaan löydy. Eikö paras keino taata se, että kyseessä on tuottava sijoitus, olisi ollut hakea sille rahoitusta suoraan yksityisiltä sijoittajilta?

Suomalainen politiikka tulee lisäämään tuotannon tehottomuutta siksi, että se heikentää yritysten omistajien kannustimia valvoa yritysjohdon toimintaa. Viimeaikaisissa kansainvälisissä tutkimuksissa länsimaiden talouksien talousongelmien yhdeksi keskeiseksi syyksi on nähty johdon huono valvonta. Jos valtio takaa politiikallaan omistajille tuoton kuten Suomessa, niin omistajien valvontahalut ovat vielä pienemmät kuin muualla. Markkinatalous ei toimi, elleivät ne, joilla on päätöksenteko-oikeus, kannata myös päätöksiin liittyvää riskiä. Meillä

¹ R. Färe, S. Grosskopf, M. Norris, and Z. Zhang (1992): Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Change in Industrialized Countries, mimeo.

Kuvio. Devalvaatiot ja tehottomuus

tämä yhteys on katkaistu lähes täysin. Siksi Suomessa olisi harkittava muita voimakkaampia uudistuksia.

Maassa on tuhlattu paljon painomustetta ja vaadittu työelämän uudistuksia. Vaatimusten yhteinen piirre on, että työntekijöiden palkat joustaisivat aina sen yrityksen mukaan, missä he työskentelevät. Tämän tapaiset uudistukset lisääisivät talouden tehottomuutta ensiksikin siksi, että niiden toteutuessa esimerkiksi hyvälle työntekijälle maksetaan huonossa yrityksessä huonoa palkkaa, hyvässä hyvää. Tehokkuus vaatisi hänelle maksettavaksi hyvää palkkaa kaikkialla. Toiseksi, uudistukset siirtäisivät yrityksen omistajille ja johtajille kuuluvaa riskinkantovastuuta työntekijöiden harteille ja näin vähentäisivät omistajien ja johdon halua tehdä töitä kunnolla. Tämän vuoksi työelämän uudistusten yhteydessä olisi sovittava myös työntekijöiden päättävällän ja omistusoikeuden lisäämisestä yrityksissä. Monissa yrityksissä paras vaihtoehto olisi siirtää omistuksen enemmistö työntekijöille. Vastaavasti valtion omistusta tulisi lisätä suurteollisuudessa, koska valtio on suoraan ottanut kantaakseen sen riskejä.

Hyvä lähtökohta talouden uudistamiselle olisi, että huomattaisiin puheet tuottavasta ja tuottamattomasta työstä puhtaasti ideologisiksi heitoiksi; viime kädessä voitaisiin väittää, että ainoastaan maataloustyö on tuottavaa,

koska emme elä ilman ruokaa. Kansainvälisissä tutkimuksissa on käynyt esimerkiksi selväksi, että julkisen sektorin pääomanmuodostus lisää yksityisen sektorin pääoman tuottavuutta. Samoin julkiset menot koulutukseen ja tutkimukseen edistävät talouden hyvinvointia eikä vapaa markkinatalous koskaan kykenisi ohjaamaan riittävästi varoja perustutkimukseen. Vapaa markkinatalous ei koskaan rahoita hyvin kuin sellaisia hankkeita, joista tuleva hyöty menee suoraan rahoittajalle. Tämän oivaltaa kuvittelemalla, mitä taloudessa tapahtuisi, jos julkinen sektori kokonaan lopetettaisiin. Kuvitteleeko joku, että talouden tehokkuus paranisi? Julkisen sektorin toiminnan tehokkuudesta on keskusteltava, mutta mitään syytä supistaa oleellisesti sen perustehtäviä ei ole. Jos maasta lopetettaisiin humanistien koulutus, niin kelle insinöörit sitten nauraisivat? Tietysti toisilleen, mutta mitä silloin tapahtuisi heidän työteholleen? Vapaa markkinatalous ei pidä yllä luovuutta, eikä sitä saa liikkeelle edes lama; Schumpeterin teesille ei ole olemassa teoreettisia perusteita, eikä sen ole havaittu pätevän tosielämässä. Markkinat eivät kykene arvioimaan yritysten potentiaalia kuin epätäydellisesti, vahvan sijasta ne valitsevat vanhan. Vaarana on nyt, että inhimillisen toiminnan ymmärtämiseen suuntautunut toiminta ja tutkimus syrjäytyy myös julkisen vallan toimenpitein.

Lamasta nouseminen edellyttää myös sen myöntämistä, että Suomen ja maailmantalouden lama on tavanomainen markkinatalouden tuottama ilmiö. Suomeen laman toivat sääte-lystä vapaat pääomamarkkinat. Nyt pitäisi olla kaikille selvää, että julkisen vallan on jatkuvasti valvottava niiden toimintaa. Reaalisosialismin epäonnistumisesta toki opimme, että valtion valvonta voi mennä liian pitkälle. Mutta se opetti myös, että minkään tahon ei tule antaa käyttää julkista valtaa omien yksityisten päämääriensä edistämiseen. Tämä läksy on Suomessa vielä oppimatta.

Pertti Haaparanta